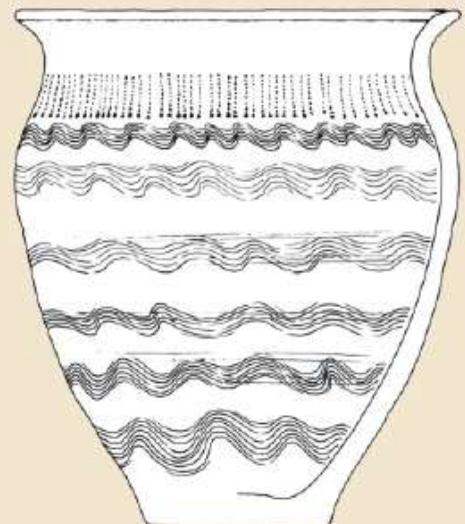

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VII міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 22 грудня 2023 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»
Чернівецький обласний краєзнавчий музей

VII міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.

Чернівці

2023

ОРГКОМІТЕТ

О. В. Добржанський, *д.і.н., проф. (голова)*; Г. М. Скорейко, *к.і.н., доц. (заступник голови)*; О. П. Моця, *д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України*; Л. П. Михайлина, *д.і.н., доц., ст.н.с.*; С. В. Пивоваров, *д.і.н., проф.*; Б. Т. Рідуш, *д.з.н., проф.*; М. К. Чучко, *д.і.н., проф.*; І. П. Возний, *д.і.н., проф.*; О. В. Петраускас, *к.і.н., ст.н.с.*; Л. В. Кулаковська, *к.і.н., ст.н.с.*; О. В. Манігда, *к.і.н., н.с.*; Т. М. Ткачук, *к.і.н.*; М. В. Рубанець; О. В. Ротар; О. В. Руснак, *к.і.н.*; В. В. Грига; М. І. Боднарюк; І. А. Прохненко, *к.і.н., доц.*; В. Г. Баюк, *к.і.н.*; В. А. Гуцал, *к.і.н.*; Т. І. Романович; В. В. Михайлюк; В. В. Ємчук; В. А. Калініченко, *к.і.н.*; М. В. Ільків, *к.і.н. (секретар)*.

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – 210 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Луцька, Львова, Ужгорода, Чернігова, Кам'янка-Подільського (Україна), Будапешта (Угорщина), Варшави (Польща), Сучави (Румунія).

Автори-доповідачі несуть відповідальність за точність і зміст наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

З М І С Т

Акатріні В. М., Акатріні М. М. Етнографічне дослідження Григорія Купчанка	8
Барбуца С. Л. Пам'ятний хрест на честь воїнів, які загинули під час Першої світової війни, в с. Ванчиківці	10
Баяк В. Г. Золото із Луцького замку (детективна історія середини ХІХ ст.)	14
Боднарюк М. І. Нові археологічні матеріали з верхів'я р. Сирет	16
Боднарюк М. І., Безушко Г. І. Знахідка кам'яного скіпетра бронзового часу з території с. Опришени	19
Булик Н. М., Войтович М. М., Коропецький Р. Р., Луцик І. П., Томенюк О. М., Яковишина Я. М., Ястремська Т. О. Досвід диджиталізації на прикладі проєкту «Затоплена спадщина: цифровий архів втрачених археологічних пам'яток долини Дністра»	21
Вакуленко Л. В. Вплив римських традицій на поховальний обряд прикарпатського населення у ІІІ–ІV ст. н.е.	23
Виногородська Л. І. Археологічні матеріали ХІІІ ст. з території Старого замку в м. Кам'янець-Подільський	25
Возний І. П. Ткацтво на теренах північної частини Буковини в ХІІ–ХІV ст.	30
Горбаненко С. А. Палеоетноботанічні матеріали чорноліської культури з Волошкового 6	33
Грига В. В., Якубина С. І. Скульптура зі Шкільного краєзнавчого музею села Шебутинці	36
Гринюка Б. М. Курган в урочищі «Волощина» біля села Васильківці на Тернопільщині	38
Драгомирецька О. Г. Вивчення О. Кандибою спіральноподібного орнаменту в нео-енеолітичних культурах Дністро-Дунайського регіону	40
Дядечко О. О. Археологічні знахідки середньовічних музичних інструментів: проблеми атрибуції	43

Ємчук В. В. Охоронні договори: перспективи та здобутки (на прикладі Управління охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради)	46
Ємчук В. В., Михайлюк В. В., Бежнар М. Т. Револьвер із парку ім. Т. Шевченка в м. Чернівці	48
Желага Д. І. Господарські будівлі з трипільського шару етапу VI на поселенні Волошкове 6	50
Ignătescu S., Boghian D., Rusu I., Florescu G. Descoperirile arheologice din tumulul 1 de la Fetești – La Schit	53
Льків М. В., Горобець Л. В., Ковальчук О. М. «Тёрпимо тут великий і нечуваний голод»: про харчування залоги Хотинського замку після битви 1673 р.	56
Льків М. В., Никирса Т. Д., Якубина С. І., Волюца О. Д., Смірнов Н. А. Нові знахідки серпоподібних крем'яних ножів на території Чернівецької області	58
Капуста А. І. Декор Микулинецького замку	61
Капуста А. І. Пальцівка Микулинецького замку: перспективи дослідження та збереження	65
Коржик В. П. Окопна практика століть на Буковині	69
Кузик О. П., Грига В. В., Калініченко В. А. Пряжка-пафта з розкопок Хотинської фортеці (археологічні дослідження 2018 р.)	73
Купчанко М. М. Тваринництво енеолітичного поселення Шипинці та вплив його на довкілля і «повзучу міграцію» трипільських племен	75
Купчанко М. М. Використання методу біолокації в археологічній практиці (з досвіду роботи)	78
Кушнір І. Б., Легета В. П. Повідомлення про знахідки старожитностей на Буковині в XIX – першій третині XX ст. в документах Державного архіву Чернівецької області	80
Литвиненко Р. О. Пам'ятки культурного кола Бабине в межиріччі Верхнього Пруту й Середнього Дністра	82

Мельничук О. Л. Результати та перспективи археологічних досліджень на Подолі княжого Галича (урочище Церквиська)	87
Миська Р. Г. Дослідження кургану «Могила Святослава» поблизу м. Сколе	89
Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Фібули першої половини XIII ст. з Чорнівського городища	91
Михайлюк В. В. Сучасні проблеми охорони та збереження пам'яток археології	95
Могиллов О. Д., Рейда Р. М., Мостовий Д. О. Дослідження ранньоскіфського кургану поблизу Комарова у Середньому Наддністер'ї	98
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Нові дані про нюрнберзькі текстильні пломби на території України	99
Нечитайло П. О. Сліди перебування опришків на скелях біля с. Василівка	103
Парацій В. М. Металеві бойові артефакти ранньомодерного часу з фондів Бережанського краєзнавчого музею	106
Парацій В. М. Музейний експонат як історична реальність і суспільна атракція: кістка мамонта в тематичній експозиції Бережанського краєзнавчого музею	110
Петегирич В. М., Павлів Д. Ю. Археологічні пам'ятки Львівщини та Івано-Франківщини на карті Фрідріха фон Міра 1779-1783 pp.	113
Петраускас О. В., Рейда Р. М., Ільків М. Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині	117
Пивоваров С. В. Угорський денарій із зеленолипівського городища	120
Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Навершя шолома з Чорнівського городища (попереднє повідомлення)	123
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2023 р.	126

Рідуш Б. Т., Поп'юк Я. А., Кулаковська Л. І., Усик В. І., Кононенко О. М., Рідуш О. Б., Єгорова І. І. Вовки, зайці і намисто з мушель – нові свідчення з пізнього палеоліту на Дністрі	128
Рідуш Б. Т., Горбаненко С. А., Ільків М. В. Комплекс залізних серпів з Чорнівського лісу	131
Романович Т. І. Археологічні об'єкти між селами Біла – Коростувата на території Мамаївської сільської територіальної громади	134
Ротар О. В., Драгомирецька О. Г. Археологічна тематика в заходах Чернівецького обласного краєзнавчого музею 2023 р.	136
Рубанець М. В. Про походження назв слов'янського племені уличі та міжплемінного центру давніх слов'ян міста Лич: до постановки питання	139
Руснак О. В. Печатка примарії села Вітрянка	141
Rusu I., Ignătescu S. O nouă așezare paleolitică în Podișul Podoliei	143
Саїн Д. С. Археологічні об'єкти в с. Онут	146
Салагор М. М., Пивоваров С. В., Чорней Ю. І., Калініченко В. А. Обстеження місць реконструкцій чернівецьких скверів та подвір'я костелу	148
Сандуляк В. О. Два фрагменти скляних пляшок з матеріалів розкопок Руської брами XIX ст.	151
Скорейко Г. М., Крушницький Д. В. У пошуках видимого: пам'ятні хрести на Буковині як об'єкти науково-дослідницької роботи школярів	155
Терський С. В. Формування комплексу озброєння та спорядження професійних воїнів на території Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст.	158
Ткачук Т. М. Мальований посуд касперівсько-гординештської групи трипільської культури поселення Жванець	160

Томенчук Б. П. До питання про «початок Галича звідки він постав»	163
Томенчук Б. П., Ільків М. В. Світлої пам'яті нашого молодого Колеги Андрія Филипчука, який на початку 2023 р. загинув на російсько-українській війні	165
Тюрк А., Прохненко І. А., Шанта Ж., Жиленко М. А. Випадкові знахідки речей «угорського кола» на території України	166
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І., Жиленко М. Дирхем з поховання № 3 Чомського могильника	172
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І. А., Мойжес В. В., Жиленко М. А. Дирхем з Малокопанського городища	175
Федорук А. В. Хотинська битва (1673 р.) у світлі археологічних даних	179
Черненко О. Є., Новик Т. Г. Поселення на Мису Єлецької гори за матеріалами археологічних досліджень	183
Чучко М. К. Участь буковинських православних кліриків у III Археологічному з'їзді в Києві (1874)	186
Шкурідін О. М. Хто побудував городища в межах Волоківської територіальної громади?	190
Яковишина Я. М. Розвідки поблизу с. Макарівка на Буковині	194
Гуцал В. А. Роботи археологічної експедиції Чернівецького держуніверситету в 1959 р.	198
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	203

*Микола Ільків (Чернівці),
Тетяна Никирса (Чернівці),
Сергій Якубина (Шебутинці),
Олена Волиця (Чернівці),
Назар Смірнов (Чернівці)*

Нові знахідки серпоподібних крем'яних ножів на території Чернівецької області

За останні два роки для опрацювання й передачі до фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею було передано три крем'яні ножі. Вони були випадково знайдені в різний час у кількох пунктах Чернівецької обл. Перша знахідка походить з с. Крутеньки на Хотинщині, виявлена на території колишнього колгоспного саду. Ніж виготовлений із кременю сірого кольору відтінку, що просвічується, шляхом двостороннього ретушування по всій поверхні (рис. 1: 1). Спинка знаряддя дугоподібно вигнута, робочий край леза – майже прямий, акуратно вирівняний дрібною ретушшю. Переріз ножа – симетрично лінзоподібний. Закінчення, що плавно звужується, втрачене; п'ятка скошена у вертикальній і горизонтальній площинах. Обидві грані виробу мають заповірованість від роботи, яка відсутня біля п'ятки. Розміри знахідки: довжина – 11,5 см; ширина – 3,7 см; товщина – 1,2 см.

Наступна знахідка була зроблена в районі піщаного кар'єру в околицях смт Кострижівка мешканцем Чернівців Ю. П. Стецьком. Це крем'яний ніж видовженої ножеподібної форми (рис. 1: 2). Спинка виробу майже пряма, з незначною горбинкою та пониженням у напрямку гострого кінця, зі сформованою площиною. Лезо дугоподібно вигнуте назовні, загострене зубчастою ретушшю. Профіль виробу – трикутноподібний. П'ятка – пряма у вертикальній площині та скошена в горизонтальній. Знаряддя виготовлене із сірого майже непрозорого кременю сеноманського віку в біфасіальній техніці шляхом оббивання й ретушування. На одній із площин і частково на лезовій частині присутня незначна заповірованість (люстраж) від роботи. Довжина знахідки становить – 14,5 см; ширина – 4,1 см; товщина – 1,9 см.

Схожа знахідка зберігається в Шкільному краєзнавчому музеї с. Шебутинці (рис. 1: 3). Сировиною для її виготовлення слугував неоднорідний за структурою кремій сірого кольору. Вершина знаряддя втрачена, а на бокових площинах простежується характерна заповірованість. Довжина знахідки дорівнює – 12,5 см; ширина – 3,7 см; товщина – 1,8 см.

Третя знахідка походить із м. Герца (південна частина населеного пункту, на лівому березі струмка нижче ставу, на схилі

з південною експозицією, переораному під городи). Це невеликого розміру серпоподібний ніж, виготовлений у біфасіальній техніці з невисокої якості кременю чорно-сірого кольору (альбеноманського віку за визначенням д.г.н. Б. Т. Рідуша). Через неоднорідний характер сировини фасетки сколів від оббивання та ретуші чітко не проглядаються (рис. 1: 4). Спинка та лезо виробу дугоподібно вигнуті. Крім того, ніж має незначний дугоподібний вигин і відносно бокової осі. Переріз знаряддя – лінзоподібний. При цьому площини робочого краю сходяться до леза під тупішим кутом, аніж у бік спинки. Можливо, це, а також місцями нерівний хвилястий край леза, є результатом загострення знаряддя шляхом повторного ретушування. П'ятка ножа – скошена у вертикальній та горизонтальній площинах. На обох площинах виробу, крім п'ятки, проглядається люстраж. Метричні параметри знахідки дорівнюють: довжина – 11,6 см; ширина – 3,6 см; товщина – 1,3 см.

Виготовлені у біфасіальній техніці крем'яні ножі особливо характерні для епішнурового горизонту середньої бронзи (Libera 2001). Відомі такі знахідки й на території Буковини (Ільків 2015). Однак за зовнішнім виглядом і технікою обробки вони, як правило, відрізняються від даних знахідок. Натомість крем'яні ножі серпоподібною чи кинджалоподібною форми ще довгий час продовжували використовуватися у регіоні в період пізньої бронзи та, навіть, доби раннього заліза одночасно із металевими знаряддями. Саме до крем'яних виробів пізнього періоду епохи бронзи (орієнтовно XVIII–X ст. до н.е.) і є найбільш близькі нові знахідки за своїми морфологічними ознаками. Так, наприклад, на території Чернівецької обл. схожі вироби походять із багат шарового поселення пізньої бронзи Магала (Смирнова 1957), поселення комарівської культури Бабин (уроч. Овечий Яр) (Пассек 1959), поселення бабинської та комарівської культур Долиняни (уроч. Помірки) (Смирнова 2000). Доволі широко відомі аналогічні «серпи» й на території України загалом (Березанская 1982). Знахідки з с. Крутеньки й м. Герца загалом відповідають характеристикам серпів волинського типу за С. М. Бібіковим (1962). Відрізняються з-поміж цієї групи знахідки із Кострижівки та Шебутинців, які, завдяки окремо сформованій на спинці площині, мають не типовий лінзоподібний, а підтрикутний, більш масивний і архаїчний на вигляд профіль. Наявність заповірюваності від вжитку на всіх знахідках дозволяє припускати, що вони використовувалися як серпи. Однак варто пам'ятати, що люстраж може утворитися не лише від такого роду роботи.

Поблизу населених пунктів, де знайдено крем'яні ножі, пам'ятки епохи бронзи невідомі (Тимошук 1984; Каталог 1992). Але дані артефакти дозволяють припускати існування поки не

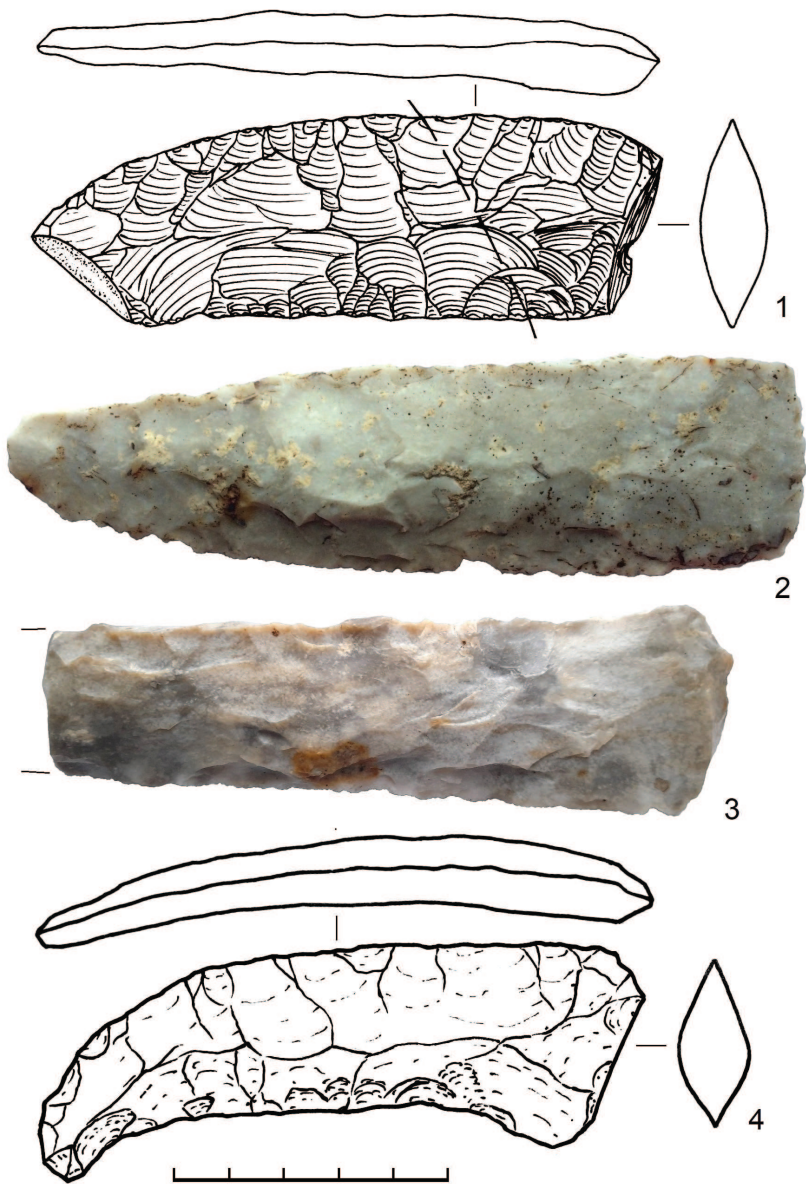

Рис. 1. Серпоподібні крем'яні ножі: 1 – Крутеньки;
2 – Кострижівка; 3 – Шебутинці; 4 – Герца.

виявлених поселенських структур або ж землеробських угідь цього часу в найближчих околицях. Нові знахідки крем'яних ножів доповнюють археологічну карту Чернівецької області епохи бронзи та збільшують базу подібних виробів для детальнішої типології. За відсутності останньої, а також будь-якого супровідного матеріалу, більш вузька культурно-хронологічна атрибуція знахідок ускладнена.

Андрій Капуста (Микулинці)

Декор Микулинецького замку

В Микулинецького замку, що на Тернопільщині, збереглась – незначна кількість архітектурних оздоб. Причиною такого аскетизму твердині могла стати його перебудова в 1820-х рр. на суконну фабрику. З іншого боку, замок від часу свого будівництва міг бути майже позбавлений таких прикрас.

Єдиним декором, який зберігся в Микулинецького замку, є вапнякове каміння, обтесане у вигляді ренесансного «діамантового русту», яким прикрашено арки південної та східної в'їзних брам. Південна брама в замку – найдавніша і, вірогідно, з'явилась тут ще під час будівництва 1555 р. На думку дослідниці Наталії Ганусевич, до цієї брами в XVI–XVII ст. вів складний під'їзд по земляному пандусу, який використовувався тільки під час облоги замку (Ганусевич, 2017). Логіка такого вирішення полягала в тому, щоб якнайбільше ускладнити в'їзд і унеможливити у випадку штурму застосування тарану.

Стараннями власника твердині (з 1637 р.) – Станіслава Конєцпольського, було проведено перебудову раніше існуючого укріплення. Саме в цей час замуровано південну браму, існування якої на вершині крутого схилу було визнано недоцільним. «Діамантовий руст», який залишився в обрамленні цієї брами із боку зовнішніх стін на протязі кількох століть піддавався руйнівному впливу опадів та вітру, тому зараз він втратив свою первинну розкіш. Водночас, тильний бік рустованих каменів, який прикриває та захищає від руйнування ламане каміння, яким замуровано браму, мабуть зберігся в первинному вигляді. Така ненавмисна консервація, проведена ще в XVII ст., могла врятувати замковий декор від руйнування. Залишається лише сподіватись, що в майбутньому реставратори проведуть відповідну роботу задля «розконсервації» південної брами.